

FORSKNING

BØRN&UNGE

NR 10 | MARTS 2011 | www.bupl.dk

”Jo tidligere vi kan gøre børn til deltagere og give dem en oplevelse af at blive mødt, jo bedre vil barnets potentialer komme til at udfolde sig. Forebyggelse er lige nøjagtig at have adgang til mange muligheder for at deltage og være med i fællesskaber.”

Bent Madsen, Leder af NVIE – Center for Inklusion og Diversitet ved Professionshøjskolen UCC

BØRN&UNGE FORSKNING

Blegdamsvej 124
2100 København Ø
Telefon: 3546 5100
Telefax: 3546 5099
E-mail: b&u@bupl.dk
www.boernogunge.dk

REDAKTIONEN

Ansvarshavende redaktør:

Ida Thuesen Nielsen (itn)

Redaktionschef:

Lene Søborg (søb)

Redaktion:

Anders W. Christensen (awc)
Peter Engelbrekt Petersen (ppn)

Grafisk tilrettelæggelse:

Jeanne Olsen (jno)

Kommunikationsafdelingen på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole (DPU) har leveret bladets artikler.

BUPL'S FORSKNINGSSATSNING

Blegdamsvej 124
2100 København Ø
v/ Konsulent Peter Engelbrekt Petersen
Telefon: 3546 5142
E-mail: ppn@bupl.dk
www.bupl.dk/forskning

B U P L

Børne- og Ungdomspædagogernes
Landsforbund

Blegdamsvej 124
2100 København Ø
Telefon: 3546 5000
(kl. 9-15)
Telefax: 3546 5039
E-mail: bupl@bupl.dk
www.bupl.dk

TRYK

Stibo Graphic
Kontrolleret oplag: 69.738
ISSN: 1903-962X

forord

FOREBYGGELSE ER KLOGT

BUPL satser på kreativitet og forebyggelse. Derfor havde sidste nummer af Børn&Unge Forskning temaet kreativitet og dette nummer har temaet forebyggelse. I fire artikler kan du her læse mange gode argumenter, for at satse på forebyggelse. Helst så tidligt som muligt i barnets liv.

Økonomiske beregninger viser, at vi årligt bruger omkring 100 milliarder kroner på specialindsatser med det formål at forhindre marginalisering og udstødelse. Der er ganske vist tale om meget komplicerede beregninger behæftet med store usikkerheder, men de giver trods alt et fingerpeg. Det helt skræmmende er imidlertid, at antallet af børn, unge og voksne, som har store sociale problemer, samtidig stiger. Det må give stof til eftertanke, når både udgifter og problemer vokser.

Samtidigt får regeringens nulvækststrategi den konsekvens, at pengene hentes på almenområdet, som derfor får sværere og sværere ved, at give de svageste børn en ordentlig start på livet. Nulvækststrategien er dermed med til at øge marginaliseringen.

KVALITETSINSTITUTIONER VIRKER

Ifølge en SFI rapport fra 2009 viser udenlandske erfaringer, at der er store samfundsøkonomiske gevinster ved at sende børn i en højkvalitetsbørnehave. Daginstitutioner af høj kvalitet kan mindske børnenes fremtidige kriminalitet, forbedre deres senere uddannelsesniveau og øge deres senere job- og indtjeningsmuligheder. En undersøgelse om gråzonebørn, som BUPL lavede i 2009 viser, at arbejdet med børn, der har særlige behov, er belastet og besværliggjort af manglende ressourcer. Men de fleste børn med særlige behov kan rummes i de almene institutioner, hvis de nødvendige ressourcer følger med. Generelt er det holdningen, at børn med særlige behov profiterer af, at være i en institution sammen med børn, der har almindelige behov, og omvendt.

Derfor må der tænkes anderledes. Der må investeres i forebyggelse på nye og anderledes måder, så vi kan få vendt spiralen.

3 MÅL FOR BUPL'S FOREBYGGELSE SARBEJDE

Vi har sat os tre mål for arbejdet med forebyggelse. BUPL vil:

- skabe en samlet, forskningsbaseret forebyggelsesplan, der forhindrer marginalisering og forbedrer børn og unges mulighed for inklusion.
- synliggøre og opnå bred politisk og folkelig accept af, at forebyggelse starter i daginstitutionerne, at den tidlige indsats er afgørende og at pædagoger spiller en nøglerolle.
- arbejde for at pædagoger og pædagogfaglige ledere sikres den nødvendige tid og viden til
- at forbedre de udsatte børn og unges inklusion.

Med dette nummer håber vi at have skabt ét led i synliggørelsen af, hvorfor forebyggelse både menneskeligt og samfundsøkonomisk kan betale sig.

BØRN&UNGE FORSKNING FORTSÆTTER
Børn&Unge Forskning har sit første lille jubilæum med denne 10. udgivelse. Det afspejler BUPL's fokus på at styrke forskningen indenfor det pædagogiske felt. Det afspejler også, at for BUPL er det ikke nok, at nogen kloge hoveder skriver rapporter om børn, pædagoger og institutioner. Vi pædagoger skal også diskutere, hvilken viden som er relevant og hvordan vores viden kan bruges af forskere og beslutningstagere. Så forskning ikke kun bliver viden om pædagoger, men med pædagoger.

God læselyst

Allan Baumann

INDHOLD

- 4 INKLUSION ER FÆLLESSKABETS PÆDAGOGIK
Det er en ny tænkning der skal til.
Interview med Bent Madsen.
- 8 PLADS TIL FLERE DIAGNOSEBØRN
For mange bliver udskilt.
Interview med Tine Basse Fisker.
- 12 MED EN TIDLIG INDSATS FALDER ÆBLET LÆNGERE FRA STAMMEN
Indsatsen virker. Det ved vi.
Interview med Anders Holm.
- 16 HVORNÅR ER SIGNE FOR STILLE OG VIGGO FOR VILD?
Praktikere og forskere skal arbejde tæt sammen.
Interview med Jill Mehlbye

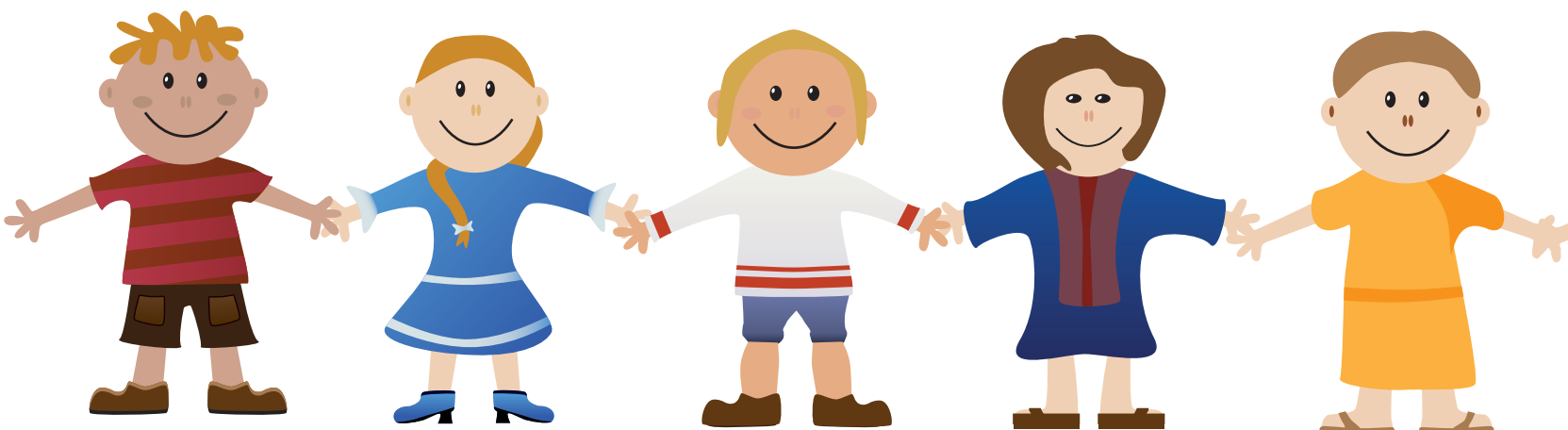
”Børn kan ikke gøre for de forældre, de har, så lad os se, om vi kan gøre noget for dem. Og jo, det kræver ekstra ressourcer, særligt i de belastede institutioner. Men en ekstra pædagog med en form for ekspertise i socialt udsatte børn er vældig godt givet ud i det lange løb, hvis man mere fremsynet ser på, hvad det kan komme til at koste samfundet, hvis vi ikke skrider ind i tide.”

Anders Holm, Professor, Center for Grundskoleforskning ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

SIDE 12-15

Foto: iStockphoto

INKLUSION ER FÆLLESSKABETS PÆDAGOGIK

Danmark er verdensmestre i at opbygge specielle tilbud til mennesker med særlige behov, men nyere forskning viser, at de adskilte fællesskaber har bivirkninger og forringer chancerne for at klare sig i livet. Så der er ikke bare økonomiske grunde til at inkludere flest muligt i blandede fællesskaber, der er også politiske, pædagogiske og etiske begrundelser, lyder det fra Center for Inklusion og Diversitet, Professionshøjskolen UCC.

Af Annette Haugaard

Klagesange om kommunernes pressede budgetter blander sig i disse år med en lovsang om begrebet inklusion. Undertonen er, at stigende udgifter til specialområdet kan håndteres ved at flytte børn, unge og voksne med vanskeligheder og særlige behov tilbage i almene pædagogiske miljøer. Men så enkelt er det ikke, lyder det fra Bent Madsen, der er chefkonsulent hos Center for Inklusion og Diversitet, Professionshøjskolen UCC.

”Hvis inklusion bliver drevet frem af rene økonomiske interesser, vil det være en katastrofe og føre til øget eksklusion,” siger han.

Alligevel er han ikke i tvivl om, at inklusion er vejen frem på det pædagogiske område.

”Vi ved fra nyere forskning, at jo tidligere vi kan gøre børn til deltagere og give dem en oplevelse af at blive mødt, jo bedre vil barnets potentialer komme til at udfolde sig. Forebyggelse er lige

nøjagtig at have adgang til mange muligheder for at deltage og være med i fællesskaber, og derfor har inklusion sin begrundelse,” siger han.

LIGE FORDELING AF MIDLER
Behovet for et nyt inklusionsperspektiv henter sin forklaring såvel i økonomi, pædagogik og etik som i politik. På den økonomiske front viser tal fra Kommunernes Landsforening, at de kommunale udgifter til specialundervisning er vokset

“Det er ikke alle børn, der kan inkluderes, men det er ikke en egenskab ved det enkelte barn, der afgør, om det kan – det er en egenskab ved fællesskabet.”

Bent Madsen, Leder af
NVIE – Center for Inklusion
og Diversitet ved
Professionshøjskolen UCC

med 18 procent og udgifter til udsatte børn og unge er vokset med 11 procent i perioden 2007 til 2009. I følge KL bliver en tredjedel af alle udgifter til folkeskolen i dag brugt til specialundervisning og specialklasser for kun cirka 14 procent af børnene.

“Der er ikke længere tvivl om, at væksten i udgifter til specialforanstaltninger ikke kan blive ved. Politikerne skal fordele midlerne og ressourcerne lige, og det bliver de ikke i øjeblikket,” siger Bent Madsen.

“Man har flyttet midler over i specialområdet for at dække det store behov, og med inklusionsbegrebet prøver man så at flytte midlerne tilbage igen, fordi vi mangler ressourcer til at inkludere på normalområdet. Alle eksperter sidder ude i specialmiljøerne, og så står der to pædagoger i børnehaven med 20 børn, der har vidt forskellige behov, og

pædagogerne har hverken viden eller ressourcer til at magte inklusionsopgaven. Det går simpelthen ikke.”

FRA ISOLATION TIL INKLUSION

De mange specialforanstaltninger vokser ud af velfærdsstatens ønske om at tage hånd om mennesker med særlige behov.

“Vi har lavet et meget forgrenet netværk af specialinstitutioner, som matcher alle typer af diagnoser, men bagsiden er, at vi er verdensmestre i at opbygge parallelsamfund og har satset mange ressourcer på beskyttede specialmiljøer, som er fuldstændig adskilt fra det almene pædagogiske område,” siger Bent Madsen.

Danmark adskiller sig på det punkt fra det øvrige Norden. 58 procent af alle voksne med et handicap er herhjemme beskæftiget på det ordinære arbejds-

marked, mens tallet i Island er 95 procent. Tilsvarende sender Danmark tre gange så mange børn i specialklasser og skoler som i resten af Norden. Det sker på trods af, at Danmark allerede i 1981 nedlagde særfor sorgen med et ideal om at integrere.

»Integration betyder at være så nær det normale som muligt. Man skal blive ligesom os. Det er for eksempel, når vi sætter en støttepædagog på et barn i dagtilbud og ser individet som en afviger, der skal hjælpes til at udvikle sig og leve op til det normale, alderssvarende barn,” siger Bent Madsen.

Integrationsbegrebet bliver i 1990'erne afløst af begrebet rummelighed, som udspringer af den såkaldte Salamaerklæring.

“Rummelighed er meget fysisk og betyder, at der er børn med særlige behov til stede i almene grupper. Vi har meget

rummelighed i danske institutioner, og der er ret mange børn på tålt ophold. Deres tilstedeværelse er sådan set kun accepteret, de er slet ikke inkluderet," siger Bent Madsen.

For det nye årtusindes inklusionsbegreb kan mere end det. Det er en etisk ret til at deltage i fællesskaber på lige fod med andre.

"Inklusion er fællesskabets pædagogik, hvor man opløser skellet mellem os og dem. Vi arbejder ikke kun med individet, men med det sociale miljø og med at tilføre ressourcer til børnegruppen, som det enkelte barn skal være i," siger Bent Madsen.

ULEMPER VED ET SNÆVERT SPEJLBILLEDE

Men udover de økonomiske og etiske begrundelser for inklusion, så viser ny

forskning også, at der er pædagogiske gevinster.

"Vi har fået øjnene op for, at alt for mange specialinstitutioner først og fremmest socialiserer til sig selv. Mennesker i specialmiljøer bliver aldrig forberedt på at leve et liv uden for institutionerne. Jo længere væk du kommer fra almene fællesskaber, jo dårligere chancer har du for at udvikle kompetencer, der er anerkendt og værdsat i samfundet," siger Bent Madsen.

Det nye syn på bivirkningerne ved særmiljøer hænger sammen med en moderne forståelse af, at mennesker udvikler deres identitet i samspil med andre.

"Den tyske professor Axel Honneth siger for eksempel, at det billede, vi udvikler af os selv, afhænger af, hvilket billede omverdenen har af os. Så hvis man hele tiden spejles i nogen med vanskeligheder som en selv, så er der færre rollemodeller, og spejlbillederne er meget snævre og ensartede. Hvis børn er sammen med nogen, der har det lige så svært som dem selv, så er det kun de voksne, der har særlige kompetencer, og så får børnene nogle meget, meget stærke voksenrelationer, men de lærer ikke at håndtere den kompleksitet, der er i relationer med deres jævnaldrende," siger Bent Madsen.

HANDLINGER ER SVAR PÅ OMVERDEN

En anden forklaring på de negative konsekvenser af særmiljøer er, at de stempler børn som forkerte.

"Når man kommer ud i segregerede miljøer, bliver man stigmatiseret, man får en etiket på, som påvirker ens identitet og selvværd i et omfang, vi slet ikke har været klar over," siger Bent Madsen.

Det sker også i almene daginstitutioner.

"Vi har masser af eksempler på, at pædagoger blandt andet taler sammen hen over hovedet på et barn og omtaler barnet som et objekt, eller at pædagoger møder børn som en type. Man siger, at Oscar altid er aggressiv, og han kan ikke sætte sig i andre børns sted. Det er sådan en essentialistisk tankegang, at det er en iboende egenskab ved barnet. Det bliver stereotyper, fordi man ikke ser barnet som person, kun som diagnose eller en, der tilhører en bestemt kategori. Det er en af de allermost almindelige og samtidig voldsomste og mest virkningsfulde mekanismer til at skabe afvigeridentiteter og manglende selvværd," siger han.

Omverdenen og det nære miljø spiller derfor en central rolle i inklusionspædagogik.

"Det er et helt andet menneskesyn. Det er at kigge på barnet som aktør og have opmærksomhed på, at det også er bestemte situationer, som skaber en adfærd. Når pædagoger arbejder med systematiske iagttagelser, finder de ud af, at selvom Oscar ganske rigtigt i nogle situationer ikke kan vise, at han kan indordne sig og følge sociale regler, så er der andre situationer, hvor han godt kan have stor empati for andre børn. Oscars handlinger er altid svar på noget, der foregår omkring ham," forklarer Bent Madsen.

FORSKELLIGHED SKABER SAMMENHÆNGSKRAFT

Men inklusion er ikke bare til gavn for det enkelte barn, det handler også om at matche mangfoldigheden i det moderne samfund.

"I stedet for at tale om normalitet i en daginstitution, så siger vi, at der skal være diversitet. Når mange børn skal være sammen, bliver man nødt til at have spilleregler, men det må ikke være sådan,

“97 procent af alle børn går i daginstitution i Danmark, og det skaber en fantastisk sammenhængskraft, så man kan sige, at inklusion også er et svar på frygten for stigende ulighed og et forsøg på at skabe et mere socialt retfærdigt samfund.”

Bent Madsen, Leder af NVIE – Center for Inklusion og Diversitet ved Professionshøjskolen UCC

BENT MADSEN

Oprindelig uddannet lærer og siden cand.pæd.pæd fra DPU, Aarhus Universitet. Leder af NVIE – Center for Inklusion og Diversitet ved Professionshøjskolen UCC og forfatter til bogen "Socialpædagogik – integration og inklusion i det moderne samfund" og medforfatter på bogen "Inklusionens pædagogik – mangfoldighed og fællesskab i daginstitutionen."

CENTER FOR INKLUSION OG DIVERSITET

NVIE – Center for Inklusion og Diversitet indsamler, skaber og formidler viden i krydsfeltet mellem forskning og praksis om børn, unge og voksne i udsatte positioner eller med særlige behov. Centret har eksisteret siden 2005 og arbejder i dag med udviklings- og forskningsprojekter i en lang række kommuner, hvor centret medvirker til at implementere konventioner og lovgivning om inklusion i den kommunale børne- og ungepolitik.

FOREBYGGELSE PÅ TRE NIVEAUER

- Primær forebyggelse handler om, at en inkluderende pædagogik er til gavn for alle børn, fordi den kan identificere risici for eksklusion så tidligt som muligt.
- Sekundær forebyggelse er støtte til risikobørn i for eksempel specialgrupper.
- Tertiær forebyggelse er individuel og særlig støtte til det enkelte risikobarn både i almene tilbud og specialtilbud.

Kilde: Bent Madsen

at der kun er plads til én type adfærd, for så ekskluderer vi store grupper. Den største udfordring for daginstitutioner er at være på omgangshøjde med et globaliseret samfund med stor social og kulturel forskellighed. Børn bliver opdraget med så forskellige sociale normer. Nogle får deres vilje, når de plager eller råber højt, andre ved at være søde og artige. I nogle familier bliver man belønnet for at dele, i andre ser man forældre rage til sig. Hele den totale fragmentering og atomisering af sociale normer skal en daginstitution kunne holde til, og derfor er inklusion uomgængelig," siger Bent Madsen.

Han peger dermed på den politiske begrundelse for inklusion.

"Der er i dag en politisk dagsorden, som handler om, at man er bange for, at samfundet skal falde fra hinanden, at der skal komme subkulturer, bander og kriminalitet. Men 97 procent af alle børn går i daginstitution i Danmark, og det skaber en fantastisk sammenhængskraft, så man kan sige, at inklusion også er et svar på frygten for stigende ulighed og et forsøg på at skabe et mere socialt retfærdigt samfund," siger han.

KRÆVER TID, PENGE OG UDDANNELSE

Bent Madsen møder ofte spørgsmålet, om man kan og skal inkludere alle børn, men det er forkert spurg, mener han.

"Det er ikke alle børn, der kan inkluderes, men det er ikke en egenskab ved det enkelte barn, der afgør, om det kan – det er en egenskab ved fællesskabet. Hvis vi ikke kan skaffe de nødvendige ressourcer, så skal vi overhovedet ikke forsøge på inklusion, så er det meget bedre at bevare specialmiljøerne," siger Bent Madsen.

Han vurderer dog, at op imod halvdelen af de 6 procent elever, der i dag går i specialklasse eller skole, kan flyttes til almindelige klasser, hvis støtten er tilstrækkelig, for sådan er det i det øvrige Norden. Men det kræver tid, penge og uddannelse.

"Hvis forebyggelse bare betyder, at vi skal gøre mere af det, vi altid har gjort og tidligere, så vil der ikke komme nogen effekt. Der er heller ingen garanti for, at man flytter noget ved at sætte en ekstra pædagog ind på en stue, for hvis der ikke også følger bedre normeringer med, så kan man godt glemme alt om inklusion. Det er en ny pædagogisk tænkning, der skal til, og man skal investere i uddannelse, så nogen bliver eksperter i inklusion. Vores erfaring er, at det tager to, tre, fire år at bevæge sig fra ny viden til at tilegne sig et nyt pædagogisk perspektiv og få det til at slå igennem som ændring af den daglige praksis," siger Bent Madsen.

PLADS TIL FLERE DIAGNOSEBØRN

Stadig flere børn får diagnoser og forlader børnehaven for at begynde en tilværelse i specialregi. Specialområdet vokser, selvom den pædagogiske forskning viser, at mange diagnosebørn vil få bedre fremtidsmuligheder i et inkluderet forløb i en almindelig børnehave.

Af Camilla Mehlsen / Foto: iStockphoto

I de fleste vestlige lande sker der i disse år en eksplosion i antallet af børn, som får en psykiatrisk diagnose. Der er dog store nationale forskelle på, om diagnosebørn bliver i eller forlader den almindelige vuggestue, børnehave eller skole.

Hvis vi sammenligner de nordiske lande, har Danmark rekord i at udskille børn til specialområdet. Hvorfor og hvad skal vi gøre ved udviklingen? Børn & Unge Forskning har mødt Tine Basse Fisker, som forsker i inklusion og diagnosticering.

Hvordan har diagnosticering af små børn udviklet sig i Danmark i de sidste 10-20 år?

“Der er sket en voldsom stigning. Man opgør ikke tallene minutvist på, om der er tale om førskolebørn, men der er sket en stigning af ADHD-børn på 264 % inden for de seneste 10 år. ADHD bliver typisk stillet i de første skoleår. Aspergers syndrom bliver typisk også først stillet i skolen. Autismediagnosen bliver derimod hyppigere stillet i børnehaven, for disse børns symptomer er ofte mere påfaldende, og der bliver derfor taget hånd om barnet tidligere. Autismediagnosen er også steget, men jeg ved

ikke præcis, hvor mange det drejer sig om på børnehaveområdet. Men vi ved, at udskillelsen af børn til specialbørnehaver er i voldsom stigning.”

Hvordan kan det være, at vi i Danmark skiller flere ud, når det er svimlende dyrt at satse på specialbørnehaver og specialundervisning?

“I løbet af de sidste 10 år er der lavet nogle økonomiske dispositioner på børneområdet, som vi nu ser nogle voldsomme konsekvenser af. Vi har i mange år skåret ned på normeringen af voksne i børnehaver og vuggestuer. Vi ved fra forskningen i udviklingspsykologi, at jo mindre voksenkontakt børn har, jo mere urolig, uopmærksom og forstyrrende adfærd udvikler de. Vi har ikke nogen målinger af, hvad det generelle uroniveau i børnehaven var for 15 år siden, men jeg er sikker på, at hvis vi kunne lave sådan en måling af støj- og uroniveauet for 15 år siden og i dag, så ville vi se, at der er et generelt øget niveau af uro, simpelthen fordi der er færre voksne, og der er mindre plads.”

Hvad betyder uroen?

“Det øgede uroniveau betyder, at når der så er noget med Peter, som virkelig

er forstyrrende og hænger i gardinerne, så er det rigtigt svært at rumme ham. Børnehaven kunne måske godt rumme Peter for 15 år siden, for der var mere overskud i personalegruppen, og der var ikke den samme uro i hele børnegruppen generelt. Så vi ser, at problemerne forskyder sig. Af forskellige grunde må vi formode, at der kommer flere urolige børn. Og mere uro gør, at der ikke er plads til dem, der er meget urolige, så de bliver skilt ud til specialforanstaltninger. Og den øgede uro forplanter sig til skoleområdet. Det er derfor, at flere lærere oplever stigende uro i klasserne.”

Hvis børnene havde haft mere voksenkontakt i børnehaven og vuggestuen, ville de så være mindre urolige i skolen?

“Det ville nogle af børnene sandsynligvis være. Og de voksne ville have mere overskud til at tage sig af dem, der var mere urolige end gennemsnittet. Men i dag er de voksne skåret så meget ned i tid, at der ikke er overskud.”

Hvis vi ser på udviklingen med økonomiske briller, er det vel alt andet lige dyrere at udskille end at inkludere. Hvorfor udskiller vi i Danmark væsentligt flere børn sammenlignet med vores nabolande?

“For det første tror jeg ikke, at der er nogen kommunalpolitikere, der har haft viden om konsekvenserne. Det er også svært at lave en klinisk costbenefitanalyse af, hvor smertegrænsen skal være, for at udgiften til specialområdet ikke bliver for høj i forhold til normalområdet. Men vægtskålen er helt klart tippet nu, så specialområdet vejer tungt.

Det betyder ikke, at inklusion er svaret på de økonomiske problemer: Inklusion koster også, og når det skal gøres ordentligt – og det skal det, for at det giver pædagogisk og udviklingsmæssigt mening – så koster det sandsynligvis næsten lige så meget, som det vi gør i dag. Forskellen ligger i, hvad vi får for de penge. Det er meget interessant, at man slet ikke har de økonomiske diskussioner i andre nordiske lande. Det skyldes sandsynligvis, at man her inkluderer langt flere børn. De får hyppigere støtte ind i skolen og børnehaven, end vores børn gør, men udgifterne ‘arbejder’ inde i det almene miljø og står derfor ikke som en voldsom post i budgettet.”

Mantraet har længe været inklusion og rummelighed. Målet er den rummelige skole og den rummelige børnehave. Hvordan har inklusionstankegangen udviklet sig?

“Når vi i dag taler om inklusion, så taler vi om, at man skal kunne være en del af fællesskabet. Inklusion betyder mere end bare at være ‘rummet’ eller være

”Mange kommuner håber på, at inklusion kan være et spareredskab, men hvis man skal gøre det ordentligt, er det ikke et spareredskab. Inklusion kan give mere kvalitet for pengene – først og fremmest mere kvalitet for børnenes udvikling.”

Tine Basse Fisker, Ph.d., ekstern lektor ved Institut for Læring, DPU, Aarhus Universitet.

integreret, sådan som man mere talte om det tidligere. Inklusion har fået vind i sejlene i de her år, dels af økonomiske årsager, dels båret af den pædagogiske forskning, som viser, at nogle af børnene meget sjældent får de optimale fremtidsbetingelser, hvis de bliver ekskluderet. Fra pædagogisk side er der mange røster, der taler om, at inklusion er bedre for den del af børnene, man kan kalde 'højtfungerende'."

Men nogle gange er eksklusion vel eneste løsning. Hvornår er specialbørnehaver en god idé?

"Der er nogle steder, hvor man siger inklusion for enhver pris, og hvor der ikke er nogen specialbørnehaver. Det har også nogle voldsomme konsekvenser for de børn, som er meget dårlige. Man kan diskutere, hvor niveauet skal ligge. I den finske skole er det for eksempel kun 1,4 % af børnene, der går i specialskole. Er det realistisk og ønskværdigt, eller er det bedre, hvis tallet er lidt højere? Det er en lang diskussion, som hvert land må tage stilling til, men de fleste er enige om, at tallet er for højt i dag i Danmark. Der er for mange, der bliver udskilt til special-børnehaver og specialskoler."

Hvad siger forældre til børn, der får et specialtilbud?

"Nogle forældre ønsker, at deres barn bliver i et inkluderet tilbud. Men dér er problemet typisk for få støttetimer. Der kan være nogle situationer, hvor lille Peter får fem støttetimer om ugen – tirsdag og torsdag formiddag. Det siger jo sig selv, at det er fuldstændigt absurd, for hvad så med mandag, onsdag og fredag? Som forælder ryger man tit ud i nogle situationer, hvor man kun kan få tildelt et meget begrænset antal støttetimer, og så bliver konsekvensen, at man tager imod et tilbud om en specialbørnehave."

Forældre oplever det ofte som en stor lettelse, når deres barn kommer hen et sted, hvor barnet rent faktisk bliver forstået. Der er pædagoger med overskud og med forståelse for barnets særlige dysfunktion. De er i stand til at tage hånd om barnet og give det en mere rolig og tryk hverdag. Alt andet lige kan jeg sagtens forstå, at forældre gerne vil have deres børn nogle specielle steder hen. Men når vi maler med den brede pensel, kan vi se, at den rette støtte ind i børnehaven vil sikre nogle af børnenes udviklingsmuligheder bedre."

Så i virkeligheden taler den pædagogiske forskning for, at man tager nogle af midlerne fra specialområdet og giver dem til støttepædagoger i den almene børnehave?

"Ja. Mange kommuner håber på, at inklusion kan være et spareredskab, men hvis man skal gøre det ordentligt, er det ikke et spareredskab. Inklusion kan give mere kvalitet for pengene – først og fremmest mere kvalitet for børnenes udvikling. Det er der, kvaliteten skal måles."

Kan man ikke se det som et spareredskab over en længere periode? Hvis nu der bliver inkluderet flere diagnosebørn i børnehaven, ville der vel også inkluderes flere i skolen?

"Problemstillingen her er, at vores politikere er valgt for en kortere periode. Antallet af unge, der går på førtidspension, når de er 18 år, er steget voldsomt. Det er unge med ADHD og Aspergers syndrom, som står for den primære stigning på dette felt. Det er nogle af de diagnoser, jeg vil pege på, som man med velvilje og viden kan rumme i skolen og på førskoleområdet. En 18-årig, der går på førtidspension, er rigtig dyr for vores samfund. Hvis bare man får én igen-nem, der kan stå på egne ben, er der sparet meget. Men det livslange økonomiske perspektiv er svært at få politikerne til at træffe beslutninger om."

Hvordan ser pædagogerne på inklusion?

"For mange pædagoger er inklusion svært, fordi de ikke har redskaberne til det. Vi ved fra undersøgelser i skolen, at 62 % af lærerne faktisk mener, at vi ekskluderer for få elever. Det er tankevækkende. Det siger noget om, hvor svært det er at rumme de børn, som bliver sendt ud."

Hvad kræver det af pædagoger at arbejde med inklusion?

"Det kræver blandt andet en mental indstilling: fra at tænke individorienteret – at det er Peter, der er noget galt med – til at tænke fællesskabet. Det er et problem, man skal gøre noget ved på fællesskabsniveau."

Og det kræver, at personalegruppen er klædt på til inklusion. Barnet kan ikke bare inkluderes med en studentermidhjælp som støttepædagog. Det skal være en person, der ved, hvad diagnoserne handler om. I de pædagogiske miljøer er der mange rigtig dygtige pædagoger, som kan det pr. intuition. Men der er også en faglig kløft mellem specialbørnehaver og almenbørnehaver. Hvis vi kan få en mere naturlig sammenfletning mellem de

TINE BASSE FISKER

Ph.d., ekstern lektor ved Institut for Læring, DPU, Aarhus Universitet. Hendes ph.d.-afhandling satte fokus på børn med autisme:

'Småbørn i interaktion. En undersøgelse af socialt udviklings-potentiale og muligheder for interaktion for småbørn med autisme i forskellige pædagogiske og organisatoriske miljøer'.

Tine Basse Fisker er desuden en flittigt benyttet foredragsholder.

STORE GEOGRAFISKE FORSKELLE PÅ DIAGNOSEBØRN

Ifølge lektor Tine Basse Fisker er der store regionale forskelle på, hvor hyppigt psykiatriske diagnoser som ADHD og autisme forekommer blandt børn i Danmark. Der findes ikke præcise regionale tal på området, men eksempelvis har Rudersdal Kommune noget nær landsrekord i antallet af ADHD-børn.

Hvis man sammenligner antallet af danske børn i specialskoler med tal fra nabolandene, viser det sig, at Danmark har mange flere børn i specialskoler end Finland og Sverige. Til gengæld bruger Finland og Sverige flere ressourcer på specialstøtte i de almindelige tilbud. I Danmark går 20 % af udgifterne til skolen til specialområdet, det vil sige 12 milliarder kr. af folkeskolens samlede på 60 milliarder kr.

Specialforanstaltninger	Specialstøtte i normalforanstaltninger
Danmark: 5,6 %	14,3 %
Finland: 1,4 %	24 %
Sverige: 2,5 %	15-20 %

Kilder: 'Specialundervisning i folkeskolen – veje til en bedre organisering og styring', juni 2010.
'Redegørelse om udviklingen på specialundervisningsområdet efter kommunalreformen', juni 2008.

Ifølge Tine Basse Fisker er det meget sandsynligt, at en tilsvarende fordeling gør sig gældende på førskoleområdet, det vil sige at flere danske børn går i specialbørnehaver sammenlignet med Finland og Sverige. Ingen har dog foretaget beregninger på området i Danmark. Det betyder i praksis, at danske diagnosebørn i højere grad udskilles:

“Normalt er det sådan, at går man i en specialbørnehave, så fortsætter man i specialskole, og så bliver man faktisk der gennem stort set hele sin skolegang. Det er meget sjældent, at et barn går fra specialbørnehave til en almindelig skole. Nogle specialskoler har et samarbejde med en lokal folkeskole og arbejder succesfuldt med at få inkluderet de børn, som kan magte det,” siger Tine Basse Fisker.

to vidensområder, vil vi kunne udnytte ressourcerne langt bedre.”

Hvordan skal den kløft overvindes?

“Vi skal først og fremmest udnytte den viden, specialpædagogerne har, i almenbørnehaverne. De skal ud i de almindelige børnehaver og formidle deres viden. I de almindelige børnehaver kan pædagoger blive forskrækkede over ord som struktur og rammer, fordi vi i Danmark sandsynligvis er det land i verden, der har ført begrebet 'fri leg' længst ud. Men struktur kan bare betyde, at børnene ved, hvad de skal lave i løbet af dagen – at nu er der samling, nu er der frokost, nu er det en tur ud på legepladsen. Der er ingen tvivl om, at rigtig mange af vores børn, både i børnehaven og skolen, vil have stor gavn af mere struktur og tydeligere regler og rutiner.”

Hvilke børn tænker du på?

“Det er ikke kun diagnosebørn. Det er for eksempel også de vilde børn eller de stille piger, der trækker sig ind i sig selv. Den danske strukturforskraekkelser kan vi med fordel bløde op på.”

Mange danske skoler og børnehaver organiserer sig omkring ustrukturerede miljøer som projektarbejde og ansvar for egen læring. Hvad betyder det for diagnosebørn?

“Hvis barnet selv kan bestemme, om det skal male eller lave en globus eller noget tredje, kan det være rigtig svært for diagnosebørn. Det er ikke, fordi vi skal tilbage til kæft, trit og retning, men i den gamle form for skole var de børns problematikker meget mere skjulte, for de vidste, hvad det handlede om. I dag lever vi i et fuldstændigt hyperkomplekst

samfund, og det afspejler sig i skolen og samfundet. Diagnosebørn trives meget bedre med faste strukturer og rammer.”

Er pædagoger i dag bedre eller dårligere rustet til at opfange tegn på adfærdsforskyrrelser?

“Der har ikke været den store faglige oprustning på grund af besparelser, men der er kommet meget fokus på diagnoser, så pædagoger er dygtige og hurtige til at spotte, hvis et barn udvikler sig anderledes. Og det er meget positivt. En tidlig indsats er helt afgørende for, hvordan et barn klarer sig senere hen. Spørgsmålet er så, hvad vi som samfund gør ved det. Og hvis vi skal lytte til den pædagogiske forskning, får vi mest kvalitet for pengene ved at trække specialpædagogernes viden ind i almenbørnehaven.”

MED EN TIDLIG INDSATS FALDER ÆBLET LÆNGERE FRA STAMMEN

Det gamle ordsprog 'æblet falder ikke langt fra stammen' holder stadig, når det gælder social arv. Men ved at gribe tidligt ind kan daginstitutioner reelt gøre en forskel for de udsatte børn. Det viser den seneste forskning på området.

Af Mathilde Weirsøe / Foto: iStockphoto

Selma har altid nyvasket hår, matchende tøj og en lækker, sund madpakke. Og så er der Patrick med snotnæse, snavset tøj og toastbrød. Når Patrick er blevet fem år, er skaden sket, for der er hans hjerne allerede mindre end Selmas. Hvorfor? Fordi Selma er et ønskebarn, der får læst historier højt af mor og far.

Patrick's forældre bor ikke sammen. Faktisk kender han ikke sin far. Han bor med sin mor og lillebror i en 2-værelses lejlighed i Tingbjerg, en bydel i Københavns nordvestområde. Moren har indimellem en kæreste, men der er stor

udskiftning på den front. Hun har ingen uddannelse og ikke noget job, så hun er på kontanthjælp og har været det de sidste 12 år. Livet er hårdt, så hun finder trøst i alkohol. Og så sker det, at hun glemmer at få købt ind og lavet mad til sine sønner.

UDSATTE BØRN HAR MINDRE HJERNER

De to scenarier kan beskyldes for at være både særdeles karikerede og fordomsfulde. Ikke desto mindre er det et retvisende billede på, hvad både statistikken og forskningen på området siger. Ifølge

Anders Holm, der er økonom og professor på DPU, Aarhus Universitet, lider de fleste af børnene fra det udsatte boligområde i Tingbjerg – og op mod en fjerdedel af alle danske børn – samme skæbne som Patrick. Og med stor sandsynlighed vil de ende i nogenlunde samme situation som Patrick's mor senere hen i livet.

"En fjerdedel af alle danske børn ender med at blive en udgift for samfundet. De gennemfører aldrig en uddannelse, får aldrig et rigtigt job og ender derfor på overførselsindkomster. Sådan er det. Det siger statistikkerne," lyder det nøgternt fra professor Anders Holm, der har spe-

cialle i social arv. Han er en af hovedkræfterne bag et nyt stort forskningsprojekt "Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud" (VIDA).

Når det udsatte barn bliver en samfundsopgave, er det ikke kun af ren og skær medlidenhed med lille Patrick, men også fordi Patrick kan ende med at blive en stor udgift for samfundet senere hen, hvis det skulle gå ham ligesom hans mor – eller endnu værre: Hvis han ender i kriminalitet eller stofmisbrug. Og her holder det gamle ordsprog 'æblet falder ikke langt fra stammen' desværre stadig. Anders Holm henviser til, at hjernescaninger af forsømte børn viser, at deres hjerner er mindre udviklede end andre børns hjerner.

"Deres hjerner har simpelthen ikke fået den fornødne træning, så den kan udvikle sig normalt. Børnene mangler både kognitiv og følelsesmæssig stimulering. Den kognitive stimulering sker, for eksempel når de sidder sammen med en voksen og får læst højt af en bog. Den følelsesmæssige stimulering sker blandt andet, når de spiser sammen med deres forældre. Men den stimulering får de udsatte børn ikke, så her kan daginstitutionen virkelig gøre en forskel via en målrettet pædagogisk indsats," siger Anders Holm.

TIDLIG INDSATS ER VIGTIG

Der er ret stor sandsynlighed for, at det forsømte barn vokser op og ender i kriminalitet eller i hvert fald bliver en udgift for samfundet. Derfor er det også i samfundets interesse at styrke livschancerne for de socialt udsatte børn. Men hvordan definerer man egentlig et socialt udsat barn? Er der en særlig diagnose?

"Der er ikke nogen klar definition eller diagnose. Men et barn regnes for at være socialt udsat, når det er blevet en børnesag hos kommunen. Og det bliver det,

når ledelsen i en institution har indberettet barnet til kommunen. Men der er en høj grad af vilkårlighed forbundet med, hvornår de enkelte institutioner vælger at indberette et barn til kommunen," siger Anders Holm.

Anders Holm understreger, at det er vigtigt, at indsatsen sker så tidligt som muligt – har barnet først nået skolealderen, er det ofte for sent, for der er hjernen allerede fysisk mærket af den manglende udvikling.

"Flere forskellige forskningsdiscipliner har dokumenteret, at intelligens og hjernens udvikling starter meget tidligt. Hjernen er meget påvirkelig af, hvor meget den bliver stimuleret. Hvis man først fanger det, når barnet er fem år gammelt, så bliver det op ad bakke. Der er allerede meget, der skal aflæres, i og med at barnet slet ikke har fået den følelsesmæssige stimulering, der skal til, for at det kan udvikle færdigheder, der gør det i stand til at koncentrere sig og færdiggøre opgaver. Hvis man kommer fra et hjem, hvor historierne ikke bliver læst færdigt,

”Brug mere tid på de børn, I helst ikke vil være sammen med. Flyt fokus fra, hvad der er sjovt til, hvad der er nødvendigt. ”

Anders Holms råd til pædagerne. Professor, Center for Grundskoleforskning ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

og mor lover noget den ene dag, og så bliver det alligevel ikke til noget, så får barnet ikke en forståelse af, at tillid og samvittighed er vigtige menneskelige egenskaber. Og det gør det svært at begå sig i sociale sammenhænge," siger Anders Holm.

DANMARK ER FOREGANGSLAND

Netop fordi den tidlige indsats er så vigtig, har Socialministeriet besluttet at finansiere VIDA-projektet, som er ledet af DPU, Aarhus Universitet. I projektet indgår 120 institutioner og 6000 børn. Det gør VIDA til et helt unikt projekt både i Danmark og på verdensplan.

"Danmark er absolut et foregangsland, både fordi vi som et af de eneste lande i verden – sammen med Sverige og Norge – har uddannet personale i vores børnepasningsinstitutioner, og fordi det rent faktisk er et prioriteret politisk og forskningsmæssigt område. Vi har ikke tradition for at måle effekter af de pædagogiske indsatser. Men det er der i høj grad brug for. Kun på den måde kan vi blive klogere på, hvad der virker i indsatsen over for socialt udsatte børn," siger Anders Holm.

VIDA-projektet er det første effektstudium nogensinde i Danmark og faktisk det største af sin art i verden. Kun USA

ANDERS HOLM

Professor og uddannet økonom og ansat ved Center for Grundskoleforskning ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

Han har før denne ansættelse undervist i statistik på sociologisk institut på Københavns Universitet i 10 år. Han har igennem flere år forsket i social arv. På det seneste har han været med til at udvikle og gennemføre HPA-projektet (Handlekompetencer i Pædagogisk Arbejde, 2009) og det nye VIDA-projekt (Vidensbaseret Indsats over for børn i dagtilbud).

har tradition for at foretage lignende effektmålinger. Men der er tale om langt mindre studier og helt andre pædagogiske metoder. Den store forskel på de danske og amerikanske studier går på eksklusion versus inklusion. Hvor man i USA går slavisk frem med en målrettet indsats, der alene fokuserer på det udsatte barn, går man med VIDA-projektet helt anderledes til værks. Her er fokus på hele institutionen og på, hvordan man kan arbejde pædagogisk med en indsats, der inkluderer de udsatte børn i fællesskabet i vuggestuen eller børnehaven frem for at ekskludere dem.

"De amerikanske indsatser handler om at følge en instruktionsbog og gøre nogle bestemte øvelser med barnet. Ugen efter tager man så mappen frem

igen og gør de samme øvelser, måske med en lille modifikation. I princippet kan enhver gennemføre denne øvelse med barnet – det kræver ingen særlige kompetencer. Det særlige ved VIDA-modellen er, at det er et uddannelsessats, som rent faktisk ændrer det pædagogiske arbejde i institutionen. På længere sigt håber vi, at det kan blive en del af grunduddannelsen på seminarierne eller i hvert fald tilbydes som efteruddannelse," siger Anders Holm.

DET KRÆVER VELUDDANNEDE PÆDAGOGER

I det hele taget ser han, at uddannelse af pædagoger er den bedste og mest holdbare satsning. Opgaven kræver ekspertise i form af veluddannede pædagoger, der kan løfte den tunge opgave, der er forbundet med indsatsen over for de socialt udsatte børn. Han peger samtidig på, at nogle institutioner har en langt større andel af udsatte børn og derfor er langt mere belastede end andre institutioner. Og der er ingen tvivl om, at pædagogen i Patricks børnehave i Tingbjerg er langt mere ophængt end pædagogen i Selmas børnehave i Gentofte. Men hele problematikken omkring de udsatte børn er ifølge Anders Holm

et kæmpe ansvar, som institutioner og pædagoger ikke kan løfte alene. Det er en samfundsopgave.

"Børn kan ikke gøre for de forældre, de har, så lad os se, om vi kan gøre noget for

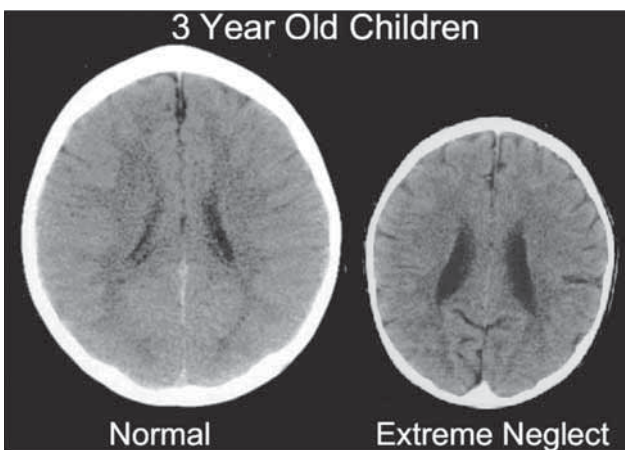
VIDA

I Europa er der ikke tradition for at måle effekten af de pædagogiske indsatser. Amerikanerne har, som de eneste, tradition for at måle effekter af interventioner. Men deres studier baserer sig på færre børn end de nye danske studier.

VIDA-projektet, "Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud", omfatter ca. 6000 børn i ca. 120 daginstitutioner i fire kommuner – Randers, Horsens, Gentofte og Brøndby. Foruden DPU, Aarhus Universitet, deltager UC Syddanmark, UC Nordjylland og UC Lillebælt. Ud af de 120 institutioner bliver 40 udsat for intervention, andre 40 udsættes for intervention og forældreinddragelse, 40 institutioner er i kontrolgruppen, hvor der ingen indsats sker. Det er det største studium nogensinde i Danmark og på verdensplan. Det gør det muligt at generalisere effekterne mere, end man kan ud fra de studier, der er gennemført i USA.

Projektet varer tre år, men forskerne følger børnene gennem 20 år og ser blandt andet på deres skolegang og tilknytning til arbejdsmarkedet. Projektet er ledet af lektor Bente Jensen, DPU, Aarhus Universitet.

Læs mere om projektet på www.dpu.dk/vida

NÅR HJERNEFORSKNING OG PÆDAGOGIK GÅR HÅND I HÅND

Hvor bevæger forskningen sig hen? Hvordan kan man i fremtiden blive endnu bedre til at diagnosticere de udsatte børn? Anders Holm forudser, at vi i fremtiden vil se hjerneforskning og pædagogik gå hånd i hånd. Og selvom det ligger i hvert fald 30 år ude i fremtiden, er det for ham at se en effektiv og præcis måde at komme børnene til hjælp på et tidligt stadium. Det sker ved at scanne børnenes hjerner, så man tidligt bliver opmærksom på deres specifikke problemer og behov, så man rent pædagogisk kan komme i gang med at stimulere deres underudviklede hjerner.

Kilde: James Heckman : 'The Economics, Technology and Neuroscience of Human Capability Formation,' Proceedings of the National Academy of Sciences, 104(3): 13250-13255, (2007).

dem. Og jo, det kræver ekstra ressourcer, særligt i de belastede institutioner. Men en ekstra pædagog med en form for ekspertise i socialt udsatte børn er vældig godt givet ud i det lange løb, hvis man mere fremsynet ser på, hvad det kan komme til at koste samfundet, hvis vi ikke skrider ind i tide," siger Anders Holm.

INDSATSEN VIRKER

Men hvordan kan vi vide, at den effekt eller forandring vi kan måle efter interventionen, reelt skyldes indsatsen og ikke alle mulige andre forhold?

"Indsatsen virker. Det ved vi med sikkerhed," fastslår Anders Holm og forklarer videre: "I forskningsprojektet 'Handlekompetencer i Pædagogisk Arbejde' (HPA- projektet), som gik forud for VIDA, målte vi både på de børn, der havde været med hele perioden, og på de børn, der kom ind i institutionen til sidst i programmet. Og der var faktisk en forskel at spore. Det viste sig, at indsatsen havde en større effekt på de børn, der havde været med hele vejen og mindre på de nyankomne. Det vidner om, at det ikke bare var pædagogerne, der havde ændret syn på børnene, men at indsatsen reelt havde en effekt."

Når det er sagt, så understreger professoren, at VIDA-projektet og dygtige pædagoger ikke kan bryde den sociale arv fuldstændig. Men når vi taler om social arv, så er det de små ryk, der tæller: "Hvis vi kan give de udsatte børn en smule bedre livschancer, så er det i sig selv et lille mirakel," slutter Anders Holm.

PÆDAGOGISK TRÆF 2011

Sæt allerede nu kryds i kalenderen ved 4. november 2011.

For du skal til BUPL's pædagogiske træf og møde kolleger fra hele landet.

Du kan desuden opleve spændende faglige oplæg, politisk debat og workshops om kreativitet og forebyggelse i det pædagogiske arbejde.

HVORNÅR ER FOR STILLE OG VIGGO FOR VILD?

En pige, der mest ser på, mens de andre leger. En dreng, der ofte ender i slagsmål. Er det tegn på dårlig trivsel? Det kræver sin pædagog at opdage tegn på mistrivelser hos udsatte børn og reagere i tide og med de rette midler. Men arbejdet bliver lettere, hvis pædagogerne arbejder med at få hele børnegruppen til at fungere og lader andre fagpersoner give deres besyv med, mener psykolog Jill Mehlbye.

Af Malene Fenger-Grøndahl

Signe på 3½ år sidder ofte for sig selv i Blækspruttestuens sofa og krammer en pude. Hun er sjældent med i de andres leg, men virker ikke ked af det. Er Signes adfærd et tegn på dårlig trivsel? Dækker den over manglende omsorg derhjemme?

En mandlig pædagog på stuen foreslår at tage en snak med Signes forældre for at fornemme, om noget er galt derhjemme. En kvindelig kollega er uenig. Hun mener ikke, at Signe er bekymrende stille. Hun er ret ny på stuen og er sikkert et forsigtigt barn, som ikke kaster sig ind i nye sammenhænge, før hun har afluret de sociale koder, vurderer hun. En tredje pædagog blander sig med en bemærkning om, at Signes adfærd kan være tegn på autistiske træk.

Længere når de tre kolleger ikke i deres overvejelser, før et slagsmål i gruppen af drenge tager deres opmærksomhed. Det ser ud til igen at være Viggo, der har fremprovokeret en konflikt ved at slå på en af de andre, da de kom op at skændes om retten til en rød racerbil. En af de mandlige pædagoger iler til,

mens en af hans kolleger går over for at tale lidt med Signe. De har en aftale om, at hun holder særligt øje med de børn, der 'hænger lidt' og ikke rigtig er med i gruppen. Senere på dagen tager den mandlige pædagog en snak med Viggos mor om, at han tilsyneladende har svært ved at løse konflikter på en fredelig måde. Om de eventuelt i fællesskab skal arbejde med at øve Viggo i det? Moren reagerer med fornærmet harme, og pædagogen opgiver i første omgang at gøre mere ved det. Viggo er sikkert bare inde i en svær periode og skal lige knække koden for fredelig konfliktløsning.

Situationen her er et eksempel på, hvordan mange pædagoger er opmærksomme på de utallige tegn på omsorgssvigt, udviklingsproblemer og mistrivelser, som børn i institutioner kan udvise. Men også på, hvordan det kan være svært at afgøre, hvornår de små tegn afspejler reelle problemer, som de bør gribe ind overfor. Stille adfærd kan være tegn på helt forskellige ting, afhængigt af barnets temperament, dets position

i børnegruppen, familiens sociale baggrund og meget andet. Desuden kan pædagogernes normer for, hvad der er bekymrende eller unormalt variere meget, og det kræver en struktureret og bevidst faglig og tværfaglig indsats at afklare den slags normer og danne sig et realistisk billede af det enkelte barn og dets placering i børnegruppen.

UNIK MULIGHED FOR TIDLIG INDSATS

Men en struktureret og forskningsbaseret indsats i daginstitutionerne for at forebygge mistrivelser og social eksklusion af udsatte børn er nødvendig, understreger psykolog Jill Mehlbye, der er ansat som programleder i AKF, Anvendt KommunalForskning:

"Forskningen viser, at forebyggelse og det, vi kalder tidlig opsporing af udsatte børn, har en stor effekt. Jo tidligere man sætter ind, jo større er chancen for, at problemet aldrig vokser sig rigtigt stort. Sætter man ikke ind, er der derimod stor risiko for, at det siden bliver nødvendigt med en socialpædagogisk indsats,"

SIGNE

HVORDAN FINDER VI DE UDSATTE BØRN I TIDE?

Jill Mehlbye er projektansvarlig for forskningsprojektet 'Opkvalificering af den tidlige indsats i kommunerne. Hvordan finder vi de udsatte børn i tide?', som løber fra 2009-2013.

Projektet, som inddrager seks kommuner, skal afdække, hvordan man kan opbygge systemer, som kan opspore udsatte børn og deres familier, før tingene går helt skævt.

Fokus i undersøgelsen er at udvikle en fælles kommunikation på tværs af systemer, så den viden, der findes, bliver brugt til gavn for barnet.

Målet er, at langt flere udsatte børn får hjælp tidligere, end tilfældet er nu. Projektet er bestilt af Servicestyrelsen og udføres af AKF i samarbejde med Danmarks Evalueringsinstitut og UdviklingsForum.

Du kan læse om projektet på AKF's hjemmeside: www.akf.dk/projekter/container/5003/

siger Jill Mehlbye og understreger, at dagtilbuddene i form af vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner og dagpleje desuden er et oplagt sted at sætte ind, fordi næsten alle danske børn går i daginstitution.

"Opgørelser viser, at omkring 95 % af alle børnefamilier dagligt er i kontakt med pædagogiske fagpersoner, og det giver en unik mulighed for at sætte ind med en koordineret indsats, som også rækker ind i barnets hjemlige arena," siger Jill Mehlbye.

Ofte kan det handle om små og enkle problemer, som risikerer at udvikle sig til strukturelle og komplekse problemer og påvirke barnets udvikling negativt, forklarer hun. "Det kan handle om forældre,

der mangler overskud og har svært ved at finde ind i forælderrollen. Ofte kan de hjælpes med en forholdsvis lille indsats, som for eksempel gør dem i stand til at håndtere konflikter med barnet på en god måde. Omvendt kan der nemt udvikle sig nogle uheldige mønstre i familien, hvis man ikke griber ind med en tidlig indsats. Her er pædagogerne nøglepersoner, fordi de har et andet blik på børnene end forældrene og har en faglighed, som gør dem i stand til at vurdere barnet i forhold til andre børn, ligesom de ser det i andre sammenhænge end forældrene."

MAVEFORNEMMELSER ER IKKE GODT NOK

Forskningen på området viser da også, at de fleste pædagoger i deres dagligdag er opmærksomme på tegn på mistrivsel blandt børnene. Men mange er usikre på, hvornår og hvordan de skal handle på de tegn, de ser. En undersøgelse fra Socialforskningsinstituttet fra september 2005, foretaget blandt 3000 pædagoger, viste, at over 90 % af pædagogerne i hverdagen oplevede nødråb fra socialt udsatte børn, men kun 15 % af dem handlede på det ud fra veldefinerede strategier. Forskerne bag undersøgelsen konkluderede, at den manglende indsats skyldes, at danske institutioner ikke har tradition for en systematisk, forskningsbaseret indsats, der skal bryde den negative sociale arv. I stedet undlader pædagogerne ofte at handle, eller de handler ud fra praksiserfaring og 'mavefornemmelse'.

Og det er ikke godt nok, lyder det fra Jill Mehlbye: "Problemet er, at pædagogers mavefornemmelse siger dem noget forskelligt. Den ene synes måske, at Signe bare er en stille og nem pige, mens den anden vurderer, at hun må være udsat for omsorgssvigt, når hun er så indadvendt. Eller den ene pædagog

synes, at Viggo er alt for ukoncentreret og for dårlig til at løse konflikter, mens den anden synes, at han bare er en aktiv dreng, som har brug for at udfolde sig fysisk for at komme af med sine frustrationer."

Resultatet af pædagogernes forskellige vurderinger og manglen på forskningsbaserede strategier er ifølge Jill Mehlbye, at børn, der lider af omsorgssvigt på grund af stressede forældre, alkoholproblemer eller psykiske lidelser i familien eller er udsat for overgreb, kan gå med deres problemer i flere år, før nogen handler på deres manglende trivsel.

"Det helt store problem er manglende omsorg, og det gælder børn fra både velstillede og mere socialt belastede hjem. Især kan børn af akademikerforældre blive overset, fordi de ofte viser mere diskrete tegn på mistrivsel, og fordi forældrene er velformulerede og virker overbevisende i deres argumentation, og det kan gøre pædagogerne usikre og afholde dem fra at tage problemet op med forældrene. De kan komme til at tvivle på deres egen dømmekraft," siger Jill Mehlbye.

FÆLLES KOMMUNIKATION OG 'FLYVENDE' FAGFOLK

Som programleder i AKF er hun ansvarlig for et forskningsprojekt, der løber fra 2009 til 2013 og har til formål at udvikle systemer i kommuner og institutioner til at opspore udsatte børn og deres familier, før tingene går helt skævt, og børnene måske må fjernes fra hjemmet. AKF skal gennemføre projektet i nært samarbejde med seks kommuner, og planen er, at praktikere og forskere skal arbejde tæt sammen om at udvikle nye metoder og redskaber i arbejdet med tidlig opsporing af udsatte børn. Fokus vil være på at udvikle en fælles kommunikation på tværs af systemer, så den

“Omkring 95 % af alle børnefamilier er dagligt i kontakt med pædagogiske fagpersoner, og det giver en unik mulighed for at sætte ind med en koordineret indsats, som også rækker ind i barnets hjemlige arena.”

Jill Mehlbye, programleder i Anvendt KommunalForskning (AKF)

JILL MEHLBYE

Uddannet psykolog og har en masteruddannelse i offentlig administration.

Hun er programleder i Anvendt KommunalForskning (AKF), hvor hun i mange år har forsket i udsatte børn. Hun har udgivet forskningsarbejder blandt andet om døgnanbragte børn og unge og effekten af den forebyggende indsats i kommunerne.

viden, der findes, bliver brugt til gavn for barnet, forklarer Jill Mehlbye.

"Generelt er der stor bevågenhed omkring den tidlige og forebyggende indsats i kommunerne, blandt andet fordi alle undersøgelser viser, at en sen indsats er mindre effektiv og langt dyrere end forebyggende og tidlige indsatser. Men i mange kommuner fungerer samarbejdet og kommunikationen mellem de enkelte aktører omkring barnet ikke optimalt. I mange kommuner er der for eksempel ikke noget specialiseret småbørnsteam, som kan rådgive og støtte pædagogerne, når de vurderer, at et barn mistrives, eller der er problemer i børnegruppen generelt," siger Jill Mehlbye.

En del kommuner er dog begyndt at eksperimentere med den slags team, ligesom nogle kommuner har ansat 'flyvende pædagoger', psykologer og sundhedsplejersker, der kan rykke ud i de enkelte institutioner i en periode og hjælpe pædagogerne med at vurdere de enkelte børn og samspelet mellem dem og strukturere arbejdet på en måde, som giver mulighed for at opdage tegn på mistrivsel og vende en negativ udvikling.

Ifølge Jill Mehlbye er det netop vigtigt, at der med jævne mellemrum kommer andre blikke på situationen end pædagogernes egne. "Efter tre år vil pædagogerne ofte have udviklet et fastlåst blik på bestemte børn eller på børnegruppen som helhed, og her kan supervision og input udefra være nødvendige for at give alternative tolkninger. Derfor er det vigtigt med et tværfagligt samarbejde," siger hun.

Desuden anbefaler Jill Mehlbye, at institutionerne skaber strukturer, som gør det muligt for personalet at tale om alle børn med jævne mellemrum, og det behøver ikke at koste ekstra ressourcer, understreger hun.

"Pædagogerne bruger i forvejen me-

get tid på at tale om børnene. Men laver man et system, som sikrer, at man taler om alle børnene i løbet af et kvartal, bliver det dels normaliseret, at man drøfter de enkelte børn, dels sørger man for, at det ikke kun er de børn, der har de mest synlige og 'besværlige' tegn på mistrivsel, der bliver drøftet. Børn fra akademikerhjem kan for eksempel ofte udvikle mere indadvendte, tvangsprægede mønstre, mens andre børn reagerer mere udadvendt og skaber flere tydelige problemer i børnegruppen," siger hun og tilføjer, at man kan bruge enkle redskaber som skemaer med farverne grøn, gul og rød, som symboliserer pædagogernes vurdering af, om barnet har det uproblematisk, viser faresignaler eller besluttet mistrives.

Når medarbejdergruppen drøfter de enkelte børn og deres placering i børnegruppen, bliver det tydeligt, om nogle børn 'falder ud', og det giver pædagogerne anledning til at få afklaret deres normer og værdier. "På den måde sikrer man en faglig udvikling, fordi pædagogerne får lejlighed til at drøfte, hvad de definerer som unormal og normal udvikling, og de får et mere sammenhængende billede af det enkelte barn og af børnegruppen," siger Jill Mehlbye.

STØTTETIMER TIL BØRNEGRUPPEN

Ligesom mange andre forskere på området påpeger hun, at traditionen for at give støttetimer til det enkelte barn i stedet for at give ekstra ressourcer til hele børnegruppen er problematisk. Heldigvis arbejder flere kommuner da også med at give de enkelte institutioner råderet over nogle ressourcer, som kan bruges til for eksempel at give støttepædagogtimer til hele børnegruppen i stedet for en 'overfrakke' på et enkelt barn. "For nogle børn kan det være nødvendigt med

en særlig indsats. Men der er faktisk ingen undersøgelser, der afdækker, om støttepædagogtimerne reelt har en effekt, og desuden er det et problem, hvis man placerer problemet hos det enkelte barn og ikke arbejder med strukturerne i gruppen," siger hun.

Mange institutioner arbejder med begrebet inkluderende pædagogik, som handler om at skabe rummelige miljøer, hvor også de udsatte børn kan føle sig velkomne og deltage aktivt.

"Det kan gøres på mange måder. Men princippet er, at pædagogerne hjælper børnene med at støtte og bruge hinanden og med at opdage nye sider af sig selv og de andre. De kan sætte aktiviteter i gang i mindre grupper for at afprøve, hvilke børn der fungerer godt sammen, og så skal de sætte aktiviteter i gang, som kan fange børnene. Det behøver ikke at være avanceret. Det kan handle om at klippe-klistre eller bage. Det vigtige er, at det giver mulighed for, at de børn, som har tendens til at 'falde ud', kan være med, og at pædagogerne selv er engagerede," siger hun.

På den måde kan Signe lokkes ned fra sofaen og komme i gang med saks og papir – og med at snakke med de andre børn. Og Viggo kan koncentrere sig om at forme boller i en voksenstyret proces, hvor han ikke selv skal klare konflikterne med de andre børn.

KONFERENCE FOR LEDERE AF LEDERE

AUGUST 2011

BUPL gentager sidste års succes og holder igen i år konference for ledere af ledere. Konferencen bliver afholdt onsdag den 31. august på Hindsgavl Slot i Middelfart. Hold øje med program og tilmelding på www.bupl.dk/ledelse_og_samarbejde

